

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בהר תשע"ח

"ולא תונו איש את עמיתו" - אונאת דברים וספיחיה

אבל מה בכל זאת חשבו הנשים האלה? חושבני ששאל לא הבין את כוונתן. משמים לא רצו שייבין את כוונתן. הנשים אמרו, שהיו שני נצחונות על גלית. הנצחון של דוד שהכה את גלית וברחו רבבות פלשתים, וזה ודאי טוב, אבל היה נצחון יותר חשוב על גלית, ששאל הכה את גלית באלפיו. מה פירוש "באלפיו"? - בלוחות שמאלפים אותנו. בתורה שמאלפת אותנו בינה. הוא הציל את התורה מיד גלית, וזה נצחון יותר גדול על גלית. זה התכוונו הנשים לומר².

מה כל זה נוגע לענייננו? - שגם כאן, ארון האלקים נלקח, אבל הלוחות נשארו. התורה של הרב הדרי נשארת. גם הזכויות שלו ממשיכות להתרבות מיום ליום. כל תלמיד שלומד בישיבה מוסיף זכויות לרב הדרי. כל מילה של תורה שלומדים בישיבה מוסיפה לו זכויות, וכל התלמידים שבעוזה אח"כ יעמידו בנים ותלמידים, כולם מוסיפים עוד ועוד זכויות לרב הדרי, כי הכל בא מכחו.

הגמרא הרי אומרת, שבראש השנה הקב"ה "יושב על כסא דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו" (ר"ה לב, ב). מה פירוש "ספרי חיים וספרי מתים"? - בפשטות הכוונה היא לספרים שבהם נכתב מי יחיה ומי ימות בשנה הבאה³. אבל ה"חפץ חיים" לא פירש כך. ה"חפץ חיים" פירש, שספרי החיים הם הספרים שבהם כתובים אלו שעדין חיים, וספרי מתים הם הספרים שבהם כתובים אלו שכבר מתו. מה יש לבדוק אצל מי שכבר מת? בשלמא מי שחי, צריך לראות מה היו מעשיו בשנה שעברה, ולפי זה לדון את דינו על השנה הבאה. אבל מי שכבר מת, לא עשה בשנה זו לא מצוות ולא עבירות, וא"כ מה יש לחפש אצלו? על מה ולמה פותחים את ספרו ביום הדין?

אמר ה"חפץ חיים" - גם למת יש "חשבון פתוח". אם השאיר אחריו בעוה"ז בנים ותלמידים שעוסקים בתורה ובמצות, לומדים משניות, נותנים צדקה - נוספות זכויות לחשבוננו גם לאחר שמת. ואם השאיר אחריו בנים ותלמידים שהולכים בדרך ההפוכה ח"ו - נוספות חובות לחשבוננו⁴. הרי לכן נהוג שבנים אחרי פטירת ההורים אומרים קדיש, עוברים לפני התיבה, נותנים צדקה ולומדים משניות, כי כל אלו מועילים להעלות את נשמת הנפטר. גם אצל המת יש א"כ לבדוק, מה נוסף לו במשך השנה שחלפה. האם נוספו לו זכויות לחשבון, או שמא ח"ו להפך⁵. לכן גם ספרי מתים פותחים בר"ה.

הרב הדרי לא מת. הישיבה פורחת, הישיבה מוסיפה לו זכויות, הספרים שלו נשארו, הלוחות שהוא כתב נשארו, אפשר ללמוד בהם, והישיבה שהוא הקים חיה וקיימת. ילמדו תלמידים ויעמידו את הדורות הבאים, והישיבה תמשיך בעז"ה לשגשג. זו הנחמה פורתא שאפשר למצוא.

"איש בנימין" ופשר התנהגותו

ברשות ראש הישיבה שליט"א, אינני בא כאן להספיד את הרב הדרי זצ"ל, רק לומר כמה מילים של חיזוק ונחמה. הג"ר יעקב כץ שליט"א ציין בהספדו, שהרב הדרי נפטר ב' באייר, שזה היום שבו מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון ה'¹ (טור ושו"ע או"ח סי' תק"פ). וצריך להתעורר שם בפרשה, חז"ל התעוררו כנראה בנקודות האלה. הנביא אומר: "וארון אלקים נלקח... וירץ איש בנימן מהמערכה ויבא וישלח ביום ההוא, ומידי קרעים ואדמה על ראשו. ויבוא והנה עלי יושב על הכסא... מצפה - היה מצפה ומייחל לשמוע מה מהמלחמה (מצודות) - והאיש בא להגיד בעיר ותזעק כל העיר. וישמע עלי את קול הצעקה ויאמר, מה קול ההמון הזה, והאיש מהר ויבא ויגד לעלי" (שמו"א ד, יא-יד). מי היה אותו "איש בנימין" שהגיע מן המערכה? מביא רש"י מחז"ל, ש"איש בנימין" זה היה שאל, שעתיד היה להיות מלך על ישראל. אלא שצריך להבין: למה שאל חולף על פניו של עלי, שיושב ומצפה לשמוע מה קרה במלחמה, ונכנס להגיד בעיר, וכל העיר זועקת, ורק אח"כ הוא ממחר ובה לספר גם לעלי? למה לא בא תחילה אל עלי? האם לא מתאים יותר לבוא תחילה אליו, ורק אח"כ אל העם?

כנראה ששאלה זו הציקה לחז"ל, ולכן הם פירשו ששאל לא סתם הגיע מן המערכה אל שילה, אלא ששאל "חטף את הלוחות מיד גלית וברח לו" (רש"י). אמנם הפלשתים לקחו את ארון ה', אבל את הלוחות הצליח שאל לחטוף ולהציל. ולכן, דבר ראשון הוא צריך להביא את הלוחות אל העיר, למצוא מקום בעיר להניח אותם, אח"כ יודיע לעלי מה שקרה. רק כך אפשר להבין, למה נכנס שאל תחילה אל העיר, ורק אח"כ בא אל עלי.

זכויותיו של אדם יולכות ומתרבות גם לאחר מותו

כמדומני בזה אפשר להבין פרשה סתומה. דיברתי עליה עם הרב הדרי זצ"ל באחת הפעמים האחרונות שדיברנו. אחרי שדוד הורג את גלית, יוצאות הנשים המשחקות לקראת שאל ואומרות: "הפה שאל באלפיו וידוד ברכבתי" (שמו"א יח, ז). אם היו שרות כך לקראת דוד, עוד אפשר היה להבין. אבל הן באות כך לקראת שאל! "ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשיר והמחלות לקר את שאל המלך... ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הפה שאל באלפיו וידוד ברכבתי". איזו חוצפה נוראה כלפי שאל! איך אומרים דבר כזה לשאל?! שאל באמת הקפיד על זה מאד. "ויחר לשאל מאד, וירע בעיניו הדבר הזה, ויאמר: נתנו לדוד רבבות, ולי נתנו האלפים" (שם, ח).

להזהר מאד בזה, לא לבייש ולא לפגוע בחבירו לא ברבים וגם לא בינו לבינו.

זהירות מיוחדת מהלבנת פנים בא"י

הגמרא מביאה, שאביי שאל את רב דימי (שבא מארץ ישראל לכבל): "במערבא במה זהירי?" כלומר: באיזו מצוה זהירים במיוחד בארץ ישראל? אמנם כל יהודי חייב לקיים את כל המצוות, אבל ראוי לכל אדם שיקבל על עצמו מצוה שבה יהיה זהיר באופן מיוחד.⁷ במה א"כ נזהרים במיוחד היהודים הגרים בארץ ישראל? אמר לו: בהלבנת פנים (ב"מ נה, ב).

למה נזהרו בארץ ישראל במיוחד בדבר הזה? הרי הלבנת פנים איננה מן המצוות התלויות בארץ! חשבתי, אולי בגלל שבני ארץ ישראל ראו תדיר מול עיניהם את התוצאות הנוראות של הלבנת פנים.⁸ חורבן המקדש השני, המלחמה הנוראה שהתלוותה אליו, רכבות היהודים שנהרגו ונפלו בשבי וגלו מארצם באותה תקופה ובתקופות שלאחריה, כל המקומות שנחרבו בארץ ישראל - הכל בא ונתגלגל כתוצאה מזה שהלבינו את פניו של בר קמצא, כפי שמסופר בגמרא (גיטין נה, ב - נו, א). בר קמצא ודאי לא היה צדיק גדול, אם הלך והלשין לרומאים כדי לנקום בכל עם ישראל על הבושה שביישו אותו כמה אנשים בודדים. כנראה יושב עד היום בגינהם בגלל המעשה הזה. אבל חז"ל אמרו, "בא וראה כמה גדול פחה של בושה, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא, והחריב את ביתו ושרף את היכלו" (שם נו, א). עד כדי כך הקב"ה הקפיד על הלבנת פניו של יהודי ללא הצדקה. לכן היו זהירים במיוחד בארץ ישראל בהלבנת פנים.

מה שקשור לזה לעניות דעתי הוא הענין של מתכבד בקלון חברו. הגמרא אומרת שזה חמור מאד מי שמתכבד בקלון חברו. דוגמא לזה הביאו בגמרא, שרב הונא נשא פעם מעדר על כתפו. בא חכם אחר וביקש לשאת את המעדר במקומו, כדי לכבדו. אמר לו רב הונא: אם רגיל אתה לשאת משא כזה בעירך, מסכים אני שתשא גם את מעדרי. אבל אם אינך רגיל לשאת משא כזה בעירך, כי אין זה לפי כבודך - איני מסכים שתשא גם את מעדרי. כי איני מוכן להתכבד ע"י זלזול בכבודך (מגילה כה, א). זה מתכבד בקלון חברו. בעלי המוסר אמרו, שמתכבד בקלון חברו זה לא רק כשעושה איזה מעשה שיש בו זלזול בחברו, אלא גם אם רק בלבו אדם חושב "אני יותר חכם מפלוני", "אני יודע ש"ס בע"פ והוא לא יודע", או משהו אחר, גם זה מתכבד בקלון חברו, ויש להזהר בזה מאד.

לכן אני חושב, שאם בא ילד מבית הספר ומספר שקיבל 80 במבחן, אין לשאול אותו: "וכמה קיבל פלוני"?... כי מה זה ענין כמה קיבל פלוני? אם פלוני קיבל 100, שאבא שלו יקנה לו מתנה. ואם קיבל 60, שאבא שלו יצחק על המורה!... אבל לך לא נוגע כמה קיבל פלוני. זו שאלה של מתכבד בקלון חברו.

הקב"ה כביכול בעצמו נזהר שלא לבייש עוברי עבירה. הגמרא אומרת, שלכן חטאת נשחטת בצפון כמו שעולה נשחטת בצפון, כדי שלא יהיה ניכר אם פלוני מביא עולה או

חומר האיסור של אונאת דברים

התורה מצוה בפרשתנו: "כִּי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ, אֶל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו" (ויקרא כה, יד). כלומר, אסור לרמות במסחר. שלשה פסוקים אח"כ אומרת התורה שוב: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ" (שם, יז). לשם מה הכפילות הזו? אומרים חז"ל, שהפסוק השני מדבר על סוג אחר של הונאה. הפסוק הראשון דיבר על אונאת ממון, וכאן מדובר על אונאת דברים.

מהי אונאת דברים? כל אדם שפוגע בחברו בדיבור, כגון שאומר לו "טיפש" - כבר עבר על הלאו של אונאת דברים. לצורך הלימוד אפשר להתווכח, בשעת ריתחא דאורייתא אפשר גם לדבר בתקיפות, אבל חלילה מלהגרר לעלבונות אישיים. חז"ל אומרים שאונאת דברים יותר חמורה מאונאת ממון, כי זה פוגע בממונו וזה פוגע בגופו (ב"מ נה, ב), ופגיעה באדם עצמו חמורה יותר. עוד אומרת הגמרא, שאונאת דברים חמורה עוד יותר מאונאת ממון, שכן באונאת דברים כתוב "ויראת מאלקיך" ובאונאת ממון לא כתוב כן (שם). כמובן, גם באונאת ממון צריך לירא מה' ולא לעבור על האיסור, אבל התורה הדגישה יותר את הצורך ביראת שמים באונאת דברים, כי שם העונש חמור יותר.

הגמרא מביאה כמה מעשים שמהם רואים עד כמה השתדלו חז"ל באופן קיצוני למנוע בושה מבני אדם. למשל המעשה במר עוקבא, שהיה רגיל להניח צדקה ליד פתח ביתו של עני אחד ולהסתלק משם במהירות בטרם ישים העני לב מי עשה זאת. וכשפעם העני ניסה לראות מי הוא זה שעושה לו את הטובה הזאת, נמלטו מפניו מר עוקבא ואשתו ונכנסו לתוך תנור לוחט, כי "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילכין פני חברו ברבים" (כתובות סז, ב). למרות שלא הם מלבינים את פניו אלא הוא מלכין את פני עצמו, בכל זאת נמנעו מזה עד כדי מסירות נפש.

מנין למדר חז"ל שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילכין פני חברו ברבים? - מתמר, שיהודה גזר עליה "הוֹצִיאֶנָהּ וְתִשְׁרָף" (בראשית לח, כד), [על פי בית דינו של שם שדך אותה לשרפה (עי' מכות כג, ב)], "וְהָיָא שְׁלֵחָה אֶל חֲמִיָּה לְאָמֵר: לְאִישׁ אֲשֶׁר אֶלָּה לוֹ אֲנֹכִי הָרָה" (בראשית לח, כה). "לא רצתה להלכין פניו ולומר 'ממך אני מעוברת', אלא 'לאיש אשר אלה לו'. אמרה: אם יודה מעצמו - יודה. ואם לאו - ישרפוני, ואל אלכין את פניו" (רש"י שם). החליטה שיותר טוב להשרף מאשר להלכין את פני יהודה ברבים.

הפוסקים נחלקו, האם דברי חז"ל אלו מתפרשים כפשוטם, שצריך באמת ליהרג כדי לא להלכין פני חברו ברבים (כן דעת התוס' סוטה י, ב ד"ה נוה, וב"שערי תשובה" לרבינו יונה, שער ג' אות קלט), או שאין כוונת הדברים כפשוטם, ונאמרו רק על דרך המוסר (כן נראה מהרמב"ם שהשמיט דין זה, וכן מבואר במאירי בסוטה שם⁶). אמנם במעשה שהזכרנו נכנס מר עוקבא ממש לתוך כבשן האש כדי שלא לבייש את העני, אבל שם הרי לא נשרף ממש, רק נכוו רגליו מעט (כתובות סז, ב). אבל לאבד עצמו לדעת ממש, להפיל עצמו לכבשן האש, כדי לא להלכין פני חברו ברבים - מחלוקת הראשונים אם באמת אדם חייב בזה. עכ"פ, האיסור לבייש את חברו או לפגוע בו בכל צורה שהיא הוא חמור ביותר. צריך א"כ מאד

והעבדים לסעודת עצמן. הרי הוא אומר: כעיני עבדים אל יד אדוניהם, כעיני שפחה אל יד גבירתה (תהלים קכג, ב). וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים, לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת, וישמע טענותיו. וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן: אִם אָמַאֵס מִשְׁפָּט עֲבָדֵי וְאָמַתִי בְרַבָּם עֲמָדִי... הֲלֹא בִפְטָן עֲשֵׂנִי עֲשָׂהוּ, וְיִכְנְנֵנוּ בְּרָחֶם אֶחָד (איוב לא, יג-טו). ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בגוים עובדי עבודה זרה, אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים - רחמנים הם על הכל. וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר: ורחמיו על כל מעשיו. וכל המרחם מרחמין עליו, שנאמר: ונתן לך רחמים ורחמך והרבך" (רמב"ם פ"ט מהלכ' עבדים ה"ח). לתת תמיד הרגשה טובה ונוחה לכל אחד, אפילו לעבד כנעני, וכל שכן לכל אדם מישראל. מסופר על רבי עקיבא איגר שישב פעם בסעודה עם אורח אחד, והאורח לא נזהר ושפך כוס יין על המפה הלבנה. כמובן שהאורח חש אי נעימות רבה. מה עשה רבי עקיבא איגר? נענע גם הוא את השולחן "בטעות", וגם הכוס שלו נשפכה... אמר רבי עקיבא איגר: "כנראה שהשולחן לא עומד טוב"... הכל כדי שהאורח לא יתבייש ולא יצטער. כך עשו גדולי ישראל, לדאוג לא לבייש שום אדם. יהי רצון שנלך בדרכים אלה, חוקים ומשפטים צדיקים, נדאג לא לבייש בני אדם, והקב"ה מצדו ידאג שגם אנחנו לא נבוש ולא נכלם, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ויתן לנו כבוד לעיני כל העמים במהרה בימינו, אמן.

מביא חטאת, שלא לבייש את מי שחטא (סוטה לב, ב). בט"ו באב וביום הכפורים בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, וכולן יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו (תענית כו, ב). אפילו בת מלך, שודאי יש לה בגדים משלה, שואלת מבת כהן גדול, בת כהן גדול מבת סגן, ובת סגן מבת משוח מלחמה, ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט, וכל ישראל שואלין זה מזה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו (שם לא, א). חז"ל דאגו מאד שלא תהיה בושה. תיקנו כמה וכמה תקנות, שלא יהיה הברל בלוויה אם הנפטר עני או עשיר, טהור או טמא, כמה דברים תיקנו שלא יהיה הברל בין עשירים לעניים, כדי שלא יתביישו העניים (עי' מו"ק כז, א-ב).

התנהגות עם עבדים - בחמלה וברחמים

אם אדם קונה עבד עברי, התורה נתנה דינים איך לא לבייש אותו. כבר בשעת המכירה התורה מצוה, "לא ימכרו ממִפְרֵת עֶבֶד" (ויקרא כה, מב). שלא ימכר בהכרזה, "כאן יש עבד למכור"! וכן שלא יעמידנו על אבן הלקח, במקום שמוכרים שם עבדים (רש"י שם). הכל מפני כבודו, שלא להשפילו ולצערו. אחר כך, כשהוא בבית האדון, צריך לראות שיהיה "טוב לו עֶמְקָךְ" (דברים טו, טז). למה "עֶמְקָךְ"? למה לא נאמר בקיצור "טוב לו"? אמרו חז"ל: עמך במאכל עמך במשתה. שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין וישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן (קידושין כב, א). אותה רמת חיים שיש האדון, צריך לתת גם לעבד. לא לבזות את העבד. שעבד ירגיש טוב.

אפילו עבד כנעני, שהתורה לא חייבה להתייחס אליו ביחס כזה, אומר הרמב"ם שמצד המידות הטובות של ישראל ראוי להתנהג אליו ביחס יפה. אומר הרמב"ם: "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך. ואע"פ שהדין כך, מדת חסידות ודרכי חכמה⁹ שיהיה אדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עולו על עבדו, ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. יש שהקשו, איך יתכן לומר שארון ה' נשבה בעשרה באייר, והרי הפסוק אומר "ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים" (שמו"א ו, א), ואם נשבה הארון באייר, נמצא שחזר בכסלו, והרי הפסוק אומר שכאשר הגיע הארון לגבול בית שמש, "ובית שמש קִצְרֵי יום קציר חטים בעמק, וישאו את עיניהם ויראו את הארון" (שם, יג). ואם היה זה בכסלו, איך יתכן שהיו "קִצְרֵי קציר חטים", והרי כסלו אינו זמן הקציר.

ונראה לענ"ד לתרץ באופן נפלא ע"פ חשבון פשוט. ותחילה נביא את דברי הרמב"ם שכתב: "כיון שנכנסו [ישראל] לארץ, העמידו המשכן בגלגל י"ד שנה שכבשו ושחלקו. ומשם באו לשילה, ובנו שם בית של אבנים... וש"ט שנה עמד משכן שילה, וכשמת עלי - חרב" (רמב"ם פ"א מהלכ' בית הבחירה ה"ב). עוד כתב הרמב"ם, ד"ד שנים הללו שכבשו ושחלקו, לא מנו בהן ישראל שמיטין, ורק אחר י"ד שנים אלו החלו למנות שמיטין. ושנה ראשונה למנין השמיטין - שהיא גם השנה שבה באו לשילה - היתה שנת ב' תק"ד לבריאת העולם (רמב"ם פ"י מהלכ' שמיטה ויובל ה"ב), ושנת השמיטה הראשונה היתה בשנת ב' תק"י (רמב"ם שם), והיובל הראשון היה בשנת ב' תקנ"ג. והעולה מדברי הרמב"ם הללו, דבשנת ב' תק"ד באו לשילה, וש"ט שנים עמד שם המשכן, עד שנחרב בשנת ב' תתע"ב כשמת עלי ונשבה ארון ה'.

והנה הרמב"ם כתב, כי "שנת יובל אינה עולה ממנין שני השבוע, אלא שנת מ"ט שמטה, ושנת נ' יובל, ושנת נ"א תחלת שש שנים של שבוע" (רמב"ם שם ה"ז). ונמצא לפ"ז, שכל השנים הבאות היו שנות יובל: ב' תקנ"ג (כנ"ל), ב' תרנ"ג, ב' תרנ"ג, ב' תש"ג, ב' תשנ"ג, ב' תת"ג, ב' תתנ"ג וכו'. ואם שנת ב' תתנ"ג היתה שנת יובל, הרי ששנת השמטה שאחר יובל זה היתה בשנת ב' תת"ס, ואח"כ בשנת ב' תתס"ז, ואח"כ בשנת ב' תתע"ד. והנה כבר הזכרנו שמשכן שילה נחרב בשנת ב' תתע"ב, ואז נשבה ארון ה', וזה היה בחודש אייר של אותה שנה, וחזר לישראל בכסלו של שנת ב' תתע"ג. ואם שנת ב' תתע"ד היתה שנת שמטה, נמצא ששנת חזרת הארון - ב' תתע"ג - היתה השנה הששית. ובשנה הששית הרי הבטיחה התורה בפרשתנו, "וְצִוִּיתִי אֶת פְּרֻכְתֵּי לֶכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית, וְעָשִׂתָ אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים" (ויקרא כה, כא). ויש להסתפק כיצד מתקיימת ברכה זו. לכאורה הכוונה היא, שהיבול יהא מבורך בשפע של תבואה כפול ומשולש מכל השנים, כמו שמצינו אצל יצחק אבינו: ויזרע יצחק בארץ ההיא, וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה' (בראשית כו, יב). אך יתכן לפרש שצורת הברכה תהיה במהירות הגידול, דהיינו שהשנה השישית תספיק לגדל שלשה מחזורים של זריעה צמיחה וקצירה, כלומר שהתבואה תמהר להתבשל ולהתמלא תוך זמן קצר, ויספיק לזרוע ולקצור במשך שנה זו שלש פעמים, וממילא יהיה יבול השנה השישית בכמות של שלש שנים. והנה חז"ל דרשו, "ועשת את התבואה לשלש השנים - אל תקרי לשלש, אלא לשליש" (ר"ה יג, א), ו"למדו מזה חז"ל, דע"י גידול שלישי - התבואה נעשית "תבואה", ומתחייבת בתרומות ומעשרות]. והוכיחו מזה האחרונים, שפירושו של פסוק זה הוא כהאופן השני, דהיינו שהברכה תהא במהירות הגידול, שהתבואה בשנה השישית תספיק לצמוח ולהתפתח בשלמות בשליש שנה, ועל ידי כך יהיה בידם להצמיח בשנה זו שלשה מחזורי תבואה עבור שלוש השנים. [דאל"כ, אלא שהפירוש הראשון הוא הנכון, נמצא שאין שום קשר בין הדרש לפשט (דלפירוש הראשון הפשט לא מיירי כלל מענין שלישי), וזה אינו מסתבר].

ולפ"ז מובן איך קצרו חטים בחודש כסלו, כי השנה היתה שנה ששית, והתבואה מיהרה להתבשל, וקצרו כבר בכסלו (וכנראה שזו היתה הקצירה הראשונה של אותה שנה, ואח"כ היו עוד זריעות וקצירות).

בשבוע זה - שאנו קוראים בו על "שבתה של השביעית" (פרשת בהר) - יהיו הדברים הללו - בענין ברכתה של השביעית - לעילוי נשמתו של בעל "שבתה של השביעית" [ובמהדרה המאוחרת: "שבת ומועד בשביעית"] - רבי ומורי הרב ח"י הדרי זצ"ל.

2. וכן כתב הרמ"ע מפאנו ביחודים (יחוד ל"ד) וזה לשונו: "אך מה שאמרו הכה שאלו 'באלפיו', פירושו בזכות אֶלֶף חכמה (עי' איוב לג, לג) אֶלֶף בינה (עי' שבת קד, א), שסודן שני לוחות שהציל שאלו מיד גלית בזמן שנשבה הארון ממחנה פלשתים". [ר"ל, ד"אלפיו" היינו שני אֶלֶפִי"ן - אֶלֶף חכמה, ואלף בינה. והוא ענין קבלי. ואשרי העומדים על סודו].

3. כן פירשו המהרש"א (ערכין י, ב) וה"משך חכמה" (ויקרא כג, כד).

4. ועי' משנ"ב (סי' תרכ"א ס"ק י"ח), דיוה"כ נקרא "יום הכפורים" בלשון רבים, כיון שיש בו כפרה גם לחיים וגם למתים (כמבואר ברמ"א שם). הרי שגם בדבריו מבואר, שגם המתים נידונים ביוה"כ.

5. ועי' "בניהו" (ר"ה טז, א), דלכן אמרו במשנה: "בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון" (שם), ולא אמרו בלשון רגיל, "כל הבריות עוברות לפניו כבני מרון". דרצו לכלול בלשון "באי עולם" את כל מי שהיה פעם בעולם, הגם שכבר מת.

6. יש אומרים, שדקדקו כן מלשון הגמרא, שאמרה: "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש", ולא אמרה "חייב אדם", או "צריך אדם". ומשמע, שאין מדובר כאן על חיוב הלכתי גמור, אלא על מי שמחפש שיהיה לו "נוח" בעולם הבא...

7. עי' שבת (ק"ח, ב), "אבוך במאי זהיר טפיי". וכתב שם בחידושים המיוחסים לר"ן, "דכל תלמיד חכם ראוי לו לקבוע לעצמו מצוה אחת לקיימה כהלכתה". ועי' בספר חרדים (פרק ס"א) שהאריך בענין זה. [ויש שפירשו את לשון הגמרא "אבוך במאי זהיר טפיי", דהכוונה היא, באיזו מצוה האיר אור נשמתו ביותר ("זהיר" מלשון זוהר ואור), שבה היה שורש נשמתו, וממנה שאב חיות לקיום שאר המצוות]. ועי' "העמק דבר" (דברים ו, א).

8. ב"זוהר חדש" מובא ויכוח ארוך שהתנהל בין בני בבלי לבני א"י, מי מהם ראוי יותר לפתוח בהספד על חורבן הבית (זו"ח צא, א). בני בבלי טענו של הם ראוי יותר להיות הפותחים בהספד, כי אצלם החורבן מורגש יותר, שהרי בנוסף לבני א"י הם גם גלו מן הארץ ונתפזרו בין האומות. ואולם בני א"י טענו, שמחמת כמה טעמים דוקא להם ראוי יותר להיות הפותחים בהספד. ואחד הטעמים שאמרו שם, מפני שדוקא אצלם החורבן מורגש יותר, כיון שהם רואים אותו תדיר מול עיניהם. [אגן אית לן למבכי ולמעבד הספידא... ומסתכלין עינין לכותלי ביתא דאימנא והא אתחבר ולא אשכחנא לה... ננשק עפרא דרגלהא, ננשק אתר בית מותבה, ננשק כותלי היכלא ונבכי במרירו. אנן נפתח בהספידא, דחמינן בכל יומא כל האי...]. ומבואר שם שאכן לבסוף בני א"י הם שפתחו בהספד. וכנראה שטענה זו היא שהכריעה.

9. משמע שגם מצד דרכי החכמה ראוי שלא לעבוד בעבד כנעני בפרך, כדי שלא יתמרד נגדו וכיו"ב.